

Univerza in njen materialni razvoj

F. Petrè.

O važnosti in pomenu ljubljanske univerze je bilo v dobi bojev zanjo od leta 1848. dalje, posebno pa od njene ustanovitve leta 1919. ob priliki skoro vsakoletnih groženj ukinitve ali kakih redukcij napisanih že toliko ideoloških razprav ali obrambnih člankov, da bi bilo skoro nesmiselno z novimi besedami ponavljati že povedane stvari. Ob petnajstletnici univerze moramo ugotoviti, da jo obsežno znanstveno delo, ki so ga opravili profesorji in vedno rastoče število slušateljstva, ki se približuje dvema tisočema, popolnoma opravičujeta in izkazuje potrebo njenega obstoja. Edino, kar nam je potrebno, je zadostna skrb za nadaljnji razvoj. Tega pa more zagotoviti univerzi poleg delavnih profesorjev in vedno novega dotoka dijaštva le še dobra materialna podpora. To vprašanje je danes najbolj živo in od tu preti univerzi nevarnost.

A prav to vprašanje je izmed tistih, ki nas tarejo vsak dan znova, ki pa jih pri nas nihče javne ne načne. Zato hočemo pregledati dosedANJI materialni razvoj univerze, kot se kaže:

1. v preskrbi in zidavi univerzitetnih poslopij,
2. v nabavah, subvencijah in podporah za njene knjižnice in institute in
3. v skrbi za znanstveni naraščaj univerze.

Ker pa je univerza prav tako dograditev slovenskih kulturnih ustanov, kakor sestavni člen cele vrste ustanov, ki materialno zajemajo iz centralnih državnih virov, se moramo dotakniti tudi njenega razmerja do višine slovenskih javnih dajatev, kakor tudi sorazmerja, v katerem prejema denarne fundacije v primeri z ostalima univerzama v državi.¹

¹ Viri: a) za ljubljansko univerzo: Universitas Alexandrina. Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. Ljubljana, 1929. — Redni državni proračuni, oz. dvanajstine za prorač. leta 1919./20.—1935./35. — Sezname predavanj. b) Za beograjsko univerzo: Redni državni proračuni oz. dvanajstine za proračunska leta 1919./20.—1934./35. — Popović Pavle, Univerzitet i njegov materialni razvitak. Beograd, 1925. — (Popović Pavle), Univerzitet u 1925—26. — Godišnji izveštaj rektora univerziteta ministru prosvete. Beograd, 1927. — Univerzitet u 1927—28 godini. Beograd, 1929. Pripominjam takoj, da je za nekatera obravnavana poglavja ali posameznosti zelo težko najti zanesljivih in sistematičnih podatkov. Posebno velja to za dobave na račun nemških reparacij in stipendije, kot tudi za vse tiste dohodke belg. univerze, ki jih ta ni dobila iz proračunov ministrstva prosvete.

I. Univerzitetne stavbe.

Ljubljanska univerza uporablja danes te-le zgradbe: glavno univerzitetno poslopje na Kongresnem trgu, poslopje tehnične fakultete na Mirju, južni trakt kletnih prostorov bivše realke v Vegovi ulici, Alojzijevišče, poslopje anatomskega instituta na Zaloški cesti in rudarski paviljon nasproti tehnične fakultete.

1. Deželni dvorec. Ko je bila univerza l. 1919. po dolgih prizadevanjih in že takrat nekaterih trpkih razočaranjih končno z zakonom ustanovljena, je bilo najtežje vprašanje, kje jo nastaniti. Centralna vlada v Beogradu je sicer določila za priprave univerze 1.000.000 kron, toda ta znesek je bil za ustanovitev cele nove univerze tako neznaten, da je komaj zadoščal za najnujnejše potrebe; na kake zidave ni bilo misliti. In tako je iskala „komisija za graditev“, ki je bila v ta namen osnovana na univerzi, kjerkoli primernih prostorov. Ker se je vojna ravno končala, so mislili, da bi bila za univerzo najprimernejša ena izmed številnih vojašnic v Ljubljani; odločili so se za domobransko ob Poljanski cesti. Toda nova vojaška uprava je prošnjo odklonila. Rektorat univerze je vstavil v svoj proračunski predlog za l. 1919/20 primeren znesek za zidavo novega univerzitetnega poslopja, katerega pa je ministrstvo prosvete črtalo. Iz najhujše zadrege si je pomagalo vodstvo univerze s tem, da je najelo začasno II. nadstropje deželnega dvorca, ki je bil do prevrata last dežele Kranjske, sedaj pa, kakor vsa ostala imovina, v skrbi komisije za likvidacijo bivše deželne imovine Kranjske. Vselili so se univerzitetni uradi in filozofska in juridična fakulteta. Seveda je bilo nadstropje mnogo premajhno, da bi vsaj za silo zadoščalo. Univerza se je v naslednjih letih trudila, da bi dobila vsaj celoten dvorec, v katerem so bili še razni uradi. Ministrski svet je izdal 1921 celo odlok, da smatra poslopje za državno last in ga prepušča univerzi brezplačno v uporabo, čemur pa se je likvidacijska komisija protivila, češ da poslopje ni državna last. Pravni spor se je končal šele 1927 in ljubljanska oblastna skupščina, ki je tedaj prevzela poslopje, iz katerega so se dotlej izselili že tudi vsi uradi, ga je dala na razpolago univerzi. Danes so v njem nastanjeni rektorat univerze, vsi dekanati z univerzitetnimi pisarnami in filozofska in pravna fakulteta.

Glavno današnje univerzitetno poslopje je torej domača stavba, še iz dobe, ko ni mogla današnja državna uprava k njeni gradnji ničesar doprinesei.

Predlog rektorata univerze 1921 za odobritev kreditov, iz katerih naj bi se zidalo prepotrebno univerzitetno poslopje, je bil od ministr-

stva prosvete odbit. Rektorat je poskusil še enkrat 1920, ko je predlagal spričo velikega porasta števila slušateljev in pomanjkanja prostorov v državni proračun za l. 1925/26 vsoto 4.000.000 Din kot polovico kupnine za Cekinov grad v Tivoliju, kjer naj bi stala bodoča univerza; gradila bi se postopoma. Ministrstvu prosvete so bili predloženi načrti nove univerze z vsemi utemeljitvami. Tudi ta postavka v drž. proračunu je bila odklonjena. Zdi se, da je tedaj vodstvo univerze obupalo, da bi moglo kdaj uspeti; v kroniki dela rektorata odslej ni več sledov o kakih sličnih prizadevanjih. Vsako leto znova pa so se nad univerzo zgrnile skrbi grozečih redukcij.

2. Poslopje tehnične fakultete. Ko so spomladi 1919. zavlačevali ustanovitev univerze, so tehnični krogi sami organizirali začasne tehnične visokošolske tečaje in dobili zanje prostore v tedanji Obrtni šoli. Kranjska hranilnica bi sicer prodala za 700.000 kron svoje realčno poslopje v Vegovi ulici, toda prav tako uvidevni kot iniciativni krogi, ki so tedaj pripravljali bodočo univerzo, niso hoteli s prevzemom poslopja škoditi bodočemu slovenskemu srednješolskemu zavodu. Ko pa je ravnateljstvo Obrtne šole že za prihodnje šolsko leto odpovedalo prostore tehnični fakulteti, ki se je medtem osnovala iz visokošolskih tečajev — dasi je bila odpoved na posredovanje umaknjena — ni bilo več misliti na trajno sožitje. Zato so organizatorji tehnične fakultete ustanovili „Komitet za zgradbo tehnične fakultete v Ljubljani“, ki je v razmeroma kratkem času zbral med slovenskimi denarnimi zavodi, industriji, veleposestniki in privatniki potrebna denarna sredstva in naturalije, da je mogel pričeti z zidavo poslopja današnje tehnike. Do jeseni 1921 je bilo že toliko dograjeno, da je bila možna vselitev. Neredne denarne razmere (inflacija in devalorizacija dinarja) pa so povzročile, da so bili prvotni točni in kriti proračuni prekoračeni, radi česar so nastale velike težave s poravnavo še preostalega dela stroškov v znesku 350.000 Din. „Društvo za zgradbo tehniški fakulteti služočih poslopij“, ki se je osnovalo iz komiteja, bi moglo kriti ta dolg z najemnino, ki naj bi jo plačevala država za poslopje, toda to je bilo vezano na kompliciran formalni postopek. Šele 1926. se je posrečilo spraviti v drž. proračun vsoto 350.000 Din, s čimer je bilo društvo rešeno vseh skrbi in bremen. V zadnjem poletju so poslopiju tehnične fakultete celo dozidali del II. nadstropja, zopet iz domačega denarja.

Tudi poslopja tehnične fakultete, prvega, ki je bilo novozidano za bodočo univerzo, ni zidala država, dasi bi to pričakovali. Spominska deska, vzidana v veži, pravi lakonično:

Društvo za nastanitev tehnične fakultete,
ki mu je načeloval ing. A. Klinar
postavilo je to zgradbo leta 1920—21
ob prispevkih industrije in denarnih zavodov.

Tako je bilo leta 1921. In ko je bila 1934 potrebna razširitev, jo je omogočil zopet le domač denar.

3. Realčne kleti je prepustila v prezidavo takratna lastnica Kranjska hranilnica. Za razmeroma drage prezidave in adaptacije za kemični oddelek univerze je dala denar in naturalije zopet domača industrija in številni mecen. Rektorat univerze plačuje sedanjemu lastniku Banovinski hranilnici letno okrog 80.000 Din najemnine.

4. Alojzijevejšče, iz naše kulturne in literarne zgodovine znani srednješolski konvikt, je ob ustanovitvi univerze prepustila škofija za predavanja teološke fakultete. Rektorat plačuje malenkostno najemnino.

5. Tudi anatomski institut ob Zaloški cesti, edino lastno zgradbo medicinske fakultete v Ljubljani, je začela graditi univerza zopet iz domačih sredstev, darovanih od raznih mecenov. Šele ko je bila groba stavba pod streho in je zmanjkalo denarja, da je bila nevarnost, da bo pričela nedovršena stavba propadati, se je posrečilo dobiti naknadno od države 500.000 kron, s katerimi so se dela zaključila.

Torej je bila tudi zidava medicinske fakultete, ki rabi drugod silne vsote denarja, da težko obremenjuje državne proračune, pri nas, čeprav skromna, izvedena z domačimi sredstvi. Kakor tehniki je tudi njej državni proračun ob koncu vendarle narahlo segel pod roko. Kajti vrednost stavbe je neprimerno večja, kakor pa je bil državni dodatek.

6. Slednjič si je univerza pridobila 1927 še paviljon nasproti tehnike, katerega je sezidal 1921 oddelek za socialno skrb za svoj Dečji dom, ki pa je stal nekaj let menda prazen. Univerza ga uporablja za svoj rudarski oddelek. Pogodbo ima do 1936.

Znatne investicije, izpopolnila, kanalizacijo itd., so finansirali oblastni odbor, MOL in privatna podjetja. Tudi tu domač denar

To je celoten pregled poslopij ljubljanske univerze. Razen zadnjega so bila vsa pridobljena v dneh velikega navdušenja nad ustanovitvijo domače univerze, ko se je splošno mislilo, da bo življenje v Jugoslaviji samo ob sebi rešilo vse težke politične, gospodarske in kulturne probleme, ki so se nagnetli v časih pripadnosti k tuji, nam sovražni državi. Slovenski gospodarski krogi so takrat žrtvovali za univerzo presenetljivo mnogo, splošni položaj po prevratu pa je bil tak,

da se žrtvi za slovensko kulturno ustanovo ni mogel izogniti niti tuji podjetnik na Slovenskem. Danes čujemo pri nas zelo pogosto očitek, da naši gospodarski krogi niso ničesar žrtvovali za univerzo, da terjamo vse le od države, čeprav bi bili oni dolžni podpirati znanost in umetnost, kakor je to drugod... Take trditve čujemo celo od oseb, ki bi morale na svojih visokih položajih zelo dobro poznati vsaj našo najbližjo preteklost. In državne proračune.

Čas je že, da prenehamo s to neosnovano trditvijo, ki je krivična in nam prinaša samo škodo. Poglejmo, kako je to drugod. Na primer v Beogradu, s katerim nas vežejo danes mnoge vezi in katerega univerza ima neke zanimive skupnosti z našo.

Ko je bila ustanovljena ljubljanska univerza, je imela beograjska že 14 let svoje tri fakultete: filozofsko, juridično in tehnično. Imela je eno samo univerzitetno poslopje, danes nazvano „stari universitet“ ali „Kapetan Mišino zdanje“, ki ga je l. 1863, ko Beograd še ni imel univerze, sezidal kapitan Miša Anastasijević po načrtih nekega italijanskega arhitekta v mešanici slogov vzhoda in zapada in ga poklonil ministrstvu prosvete za „prosvetne potrebe otačastva“. Vselile so se beograjska Velika šola, muzej, znanstvena društva, gimnazija, biblioteka itd., pozneje pa tudi ministrstvo samo. Ko je bila 1905 ustanovljena univerza, je stavbo pridržala zase. Do konca svetovne vojne niso zidali ničesar več.

Kakor torej vidimo, je zgradil pred vojno tudi edino beograjsko univerzitetno poslopje privatnik.

Po vojni pa se je beograjska univerza zelo izpopolnila in sicer v treh ozirih: 1. je dobila tri nove fakultete, medicinsko, teološko (pravoslavno) in poljedelsko, poleg teh pa še posebno filozofsko fakulteto v Skoplju in juridično v Subotici; 2. je država skrbela za zelo bogato materialno podporo novih zidav in oprem in 3. je znatno naraslo število slušateljstva.

Zidave univerzitetnih poslopij po vojni. Medtem ko je pred vojno zadoščalo beograjski univerzi eno samo poslopje, je za povojna leta karakteristična izredno nagla zidava cele vrste novih. Najprej velika paalča, „novi universitet“ imenovana, v kateri je danes po večini pravna fakulteta, medtem ko je filozofska obdržala staro stavbo. V letih 1921—28 je bila posebna skrb posvečena medicinski fakulteti. Dobila je velike komplekse zemljišč na spodnjem Vračaru, kjer so gradili za posamezne oddelke medicinske fakultete cele palače: patološki institut (dograjen 1924), fiziološki institut (1925), klinični amfiteater za kirurgijo (1925), dozidali so patološki in histološki oddelek pri obč. državni bolnici (1926), dozidali veliko operacijsko dvo-

rano pri kirurško-urološkem oddelku iste bolnice; dozidali veliko amfiteatralno predavalnico za predmete vojne medicine pri kirurškem oddelku vojne bolnice. Izven tega zemljišča, kjer so nekako osredotočene stavbe medicinske fakultete, so raztreseni nekateri oddelki tudi po novih zgradbah ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje in druge. Dalje so bile vložene velike investicije v očno kliniko v stari, toda popolnoma prezidani stavbi mestne bolnice in zgrajene še tele klinike: interna, za občo kirurgijo, ginekološka, dalje anatomski institut, bakteriološki laboratorij itd. Ko so bile dograjene prve stavbe medicinske fakultete, je pričela univerza zidati na svojem drugem velikem zemljišču „na Trkalištu“ iz Carnegievega fonda univerzitetno biblioteko. In ko je bila ta grobo dozidana, še ogromno poslopje tehnične fakultete. In za tem astronomski observatorij filozofske fakultete. Ko pa je bilo tudi to dozidano, je kupila univerza od zemunske občine za dva milijona dinarjev zemljišč v okolici Zemuna za vzorno posestvo poljedelske fakultete in v Zemunu za poslopja fakultete same.

Tako moramo ugotoviti v pogledu zidave univerzitetnih objektov v Ljubljani in Beogradu silne razlike. Vzrok pa je v tem, da je pri nas zidal univerzitetna poslopja privatni kapital in poklanjal univerzi, v Beogradu pa država, kakor kaže sledeča razpredelnica državnih datatev iz področja ministrstva prosvete pod poglavjem „Izredni izdatki“:

Redni državni proračuni Ministrstva prosvete, izredni izdatki.

za leto:	beograjska univerza	zagrebška univerza	ljubljska univerza
1919/20	— Din	7,540.000 kron	— kron
1920/21	11,566.000 „	7,556.000 „	7,000.000 „
1921/22	11,566.000 „	7,556.000 „	7,000.000 „
		22,652.000 kron = 5,663.000 Din	14,000.000 kron = 3,500.000 Din
1922/23	9,050.000 „	7,638.000 „	1,515.000 „
1923/24	12,050.000 „	7,638.000 „	1,515.000 „
1924/25	10,000.000 „	9,934.000 „	535.000 „
1925/26	16,480.000 „	9,934.000 „	535.000 „
1926/27	23,000.000 „	12,110.000 „	2,459.801 „
1927/28	11,550.000 „	3,490.000 „	640.000 „
1928/29	—	—	—
1929/30	615.000 „	425.000 „	—
1930/31	3,178.500 „	2,296.870 „	(746.000) „
1931/32	3,468.500 „	2,256.000 „	(620.000) „
1932/33	3,528.500 „	465.000 „	—
1933/34	3,378.500 „	425.000 „	—
skupno	121,431.000 Din	57,374 870 Din	12,125.801 Din — 1,366.000 „ 10,759.801 Din

Vsote iz izrednih kreditov drž. proračunov so namenjene investicijam za nova poslopja, včasih še adaptacijam, notranjim opreman in podobno. Vsi ostali izdatki, ki jih ima država s svojimi institucijami, gredo iz drugih postavk, in sicer za plače itd., iz „osebnih izdatkov“, za materialne nabave, najemnine, potrebsčine itd., pa iz „stvarnih izdatkov“. Za nekatere pokrajine so imeli proračuni že od vsega začetka vsote v dinarjih (nekdanja Srbija, Črna gora, Banat itd.), za druge (Hrvaška, Slavonija, Slovenija itd.) v kronski valuti; radi preglednosti smo kronsko vrednost koncem proračunskega leta 1921/22 pretvorili v dinarsko po ključu 4 : 1. K razlagi razpredelnice je še omeniti, da sta proračunska zneska ljubljanske univerze za l. 1930/31 in 1931/32 v oklepaju, ker sta bila sicer vnesena v proračun, toda razen 60.000 Din iz prve vsote 746.000 Din, ne izplačana. Zato je znesek 1,566.000 Din, kolikor znašata oba zapadla obroka, odštet od skupne vsote. Pripominjamo še, da v postavke beograjske univerze niso bili vneseni izredni krediti za filozofsko fakulteto v Skoplju in juridično fakulteto v Subotici in pa, da so tu vpoštevani le državni proračuni, ne pa tudi obračuni, iz katerih bi bilo razvidno, koliko teh vsot je bilo tudi v resnici izplačanih. Če bi bile tu kake manjše neskladnosti, bi gotovo ne šle v dobro Ljubljani, že iz preprostega vzroka, ker smo daleč in težje posredujemo v nevarnosti.

Državni proračuni ne podajajo zneskov skupno, kakor so navedeni zgoraj, temveč ločeno za vsak izdatek, ki naj se krije iz državnega proračuna. Podrobno naštevanje bi pri nas zavzelo preveč prostora in izgubilo na preglednosti. Da bo predstava jasna, navajamo še primer, kam so šli posamezni zneski iz proračunov. Skupne vsote n. pr. za proračunsko leto 1926/27 so se porazdelile takole:

Beograd skupno: 23, 000.000 Din. Od teh za:

med. fak.:	Dovršitev zgradbe fiziol.-histol. instituta	3,000.000	Din
	Nadaljevanje dela za interno kliniko	2,625.000	„
	Dovršitev anatomskega instituta	3,000.000	„
	Adaptacija otorino-larinološke klinike	875.000	„
	Dovršitev patološkega instituta	500.000	„
tehn. fak.:	Nadaljevanje zidave tehnične fakultete	10,000.000	„
univ. bibl.:	Popolna dovršitev zgradbe univerzitetne		
	biblioteke	1,000.000	„
poljed. fak.:	Nabava zemljišča za poljedelsko fakulteto		
	(I. obrok)	2,000.000	„
		23,000.000 Din	

Ljubljana skupno: 2,459.800 Din. Od teh za:

Fizikalni institut	300.000 Din
Kemični institut	281,000 „
Mineraloško-petrografski institut	20.000 „
Elektrotehniški institut	500.000 „
Ostali instituti	500.000 „
Adaptacije in pohištvo za filozofsko fakulteto	20.000 „
Zavod za meteorologijo in geodinamiko	43.250 „
Adaptacija tehnične fakultete	300.000 „
Dijaška čitalnica	10.000 „

Iz navedenega primera, ki pa je karakterističen, je že tudi jasno razvidna neka osnovna razlika v odnosu države do beograjske in zagrebške na eni, in ljubljanske univerze na drugi strani. Visoki desetmilijonski, oziroma v Beogradu stomilijonski zneski so tako v Beogradu kot Zagrebu zidali vrsto stavb, nizki zneski iz proračuna za ljubljansko univerzo pa krili stvarne izdatke in opremo univerze ter s tem razbremenjevali drugo postavko v proračunu, stvarne izdatke, in sicer na škodo skupnih dotacij ljubljanski univerzi.

Študij teh številk prinaša za nas važne ugotovitve.

1. Ni res, da so zgradili beograjska univerzitetna poslopja privatni dobrotvori, zadužbine in podobno, pač pa jih je zgradila država iz svojih rednih proračunov. Zelo verjetno je, da je v katerih izmed mnogih beograjskih univerzitetnih stavb kak donesek, ki ni prišel iz proračunov ministrstva prosvete; ker je zelo težko dobiti vpogled v vprašanja morebitnih podpor ministrstvu prosvete s strani drugih ministrstev, mora ostati to vprašanje odprto. Nekateri znaki kažejo, da so take podpore res bile; ministrstvo za narodno zdravje in socialno politiko je na pr. podarilo univerzi pred l. 1925. tri hiše, ki jih je medicinska fakulteta priredila za svojo porabo, ali ko je ministrstvo za poljedelstvo subvencioniralo zgradbo poljed. fakultete v Zemunu. Kakor to vprašanje mora zaenkrat ostati odprta tudi vrsta drugih, ki so v zvezi z zidanjem, n. pr., kdo je dajal univerzi posojila, da je naenkrat zidala več velikih stavb, katerih nekatere se še sedaj in se bodo še dolgo plačevale iz obrokov v državnih proračunih, kakšni so bili proračuni posameznih stavb, kakšno vrednost predstavljajo stavbe danes, reparacije itd. Dlje tudi niso izključeni kaki darovi, kakor je oni ameriškega Carnegiejevega fonda, menda v znesku 100.000 dolarjev, ki je bil temelj za zidavo univerzitetne biblioteke, ali tudi privatni darovi, n. pr. dar fonda Else English, ki je bil še med vojno ustanovljen v Londonu, z namenom, da osnuje v Beogradu medicinsko fakulteto; zbral je 5.000 funtov

šterlingov in jih leta 1927 daroval že ustanovljeni beograjski medicinski fakulteti.

Vsi ti darovi bi morali pravzaprav le razbremeniti postavko izrednih kreditov za beograjsko univerzo, pri pravilni razdelitvi morda celo v korist univerz, ki nimajo v državnem proračunu stomilijonskega zneska. Toda v primeri z državnimi proračunskimi zneski za univerzitetne stavbe je njih donesek malenkosten.

2. Izredni izdatki iz državnih proračunov so bili zelo nesorazmerno porazdeljeni med posamezne univerze. Po zgornji razpredelnici so znašali skupno 189,565.671 Din. Če pogledamo, koliko je od teh skupnih izdatkov odpadlo procentualno na posamezno od treh univerz v državi, vidimo, da je prejela:

Ljubljana	9%,
Zagreb	30%,
Beograd	61%.

V kakem sorazmerju je ta razdelitev s številom slušateljstva vseh treh univerz? Skupno povprečno število slušateljev v državi je 12.918.² (Beograd 7078, Zagreb 4286, Ljubljana 1554). Porazdelitev v odstotkih je sledeča:

Ljubljana	12%,
Zagreb	33%,
Beograd	55%.

Če bi porazdelili izredne kredite na vse tri univerze sorazmerno po številu slušateljev, kar pa je, kot bomo še poudarili, popolnoma nedopustno, bi morale odpasti na:

Ljubljano	23 milijonov (dejansko dobila 11),
Zagreb	63 milijonov (dejansko dobil 57),
Beograd	104 milijone (dejansko dobil 121).

Iz tega, zgolj na številu slušateljstva slonečega kriterija porazdelitve dotacij univerzam, vidimo, da bi morala prejeti Ljubljana vsaj še enkrat toliko, kakor je.

Navedli smo ta primer, da že v naprej odbijemo očitek o naši maloštevilnosti, ki je pri nas tako zelo pogost. Kajti število slušateljev, zgolj kvantitativni vidik, ne sme nikdar odločati pri fundacijah kake univerze. In pravtako ne številčno stanje naroda, ker skoro 2 milijona

² Vzeto je povprečno stanje slušateljev vseh treh univerz iz zimskih semestrov 1925/26—1933/34. Prejšnjih let nismo mogli upoštevati, ker manjkajo podatki beograjske univerze.

Slovencev, razkosanih med tri države, vsaj ravnotako potrebuje svojo edino univerzo, kakor skoro šestdesetmilijonski nemški narod svojih triintrideset. Če v Beogradu skrbe za bogato denarno podporo svoje univerze, bi morali prav tako za našo. Kajti funkcija, ki jo vrši slovenska univerza v slovenskem narodu, je prav ista, kakršna je funkcija beograjske v srbskem. Zato ravno, ker imamo le eno, kakor imajo Srbi le eno. Tudi moramo poudariti, da nam ne gre za kake poskuse znižanja subvencij beograjski univerzi, ampak le za neko sorazmerje med vsemi tremi univerzami. Procent državnih izdatkov za prosveto je itak nizek.

V Beogradu je bila po vojni zgrajena vrsta stavb, da se more univerza v tem oziru svobodno razvijati; tudi Zagreb je zidal, dasi je imel svojo univerzo že pred vojno lepo dograjeno. Ljubljana, ki je ob ustanovitvi 1919 držala nekako korak z Beogradom, in to po domači podpori, je danes silno zastala. In vendar bi morala država posvečati njej enako skrb, saj rabi iste univerzitetne objekte kakor Beograd, le da zaradi manjšega števila slušateljstva sorazmerno v manjšem obsegu. To pa bi tudi smela biti edina razlika. Pod tem vidikom se razmerje še silno izpremeni v našo škodo.

Za nas je univerza važna zaradi svoje vloge v narodu, katerega najvišjo kulturno institucijo predstavlja, zaradi Koroške in Primorske, in pa zato, ker smo že toliko časa hlapčevali drugim, da je čas, da delamo tudi zase. Organično je zrasla iz zemlje, za katero bo živela, pa bodo morale biti njene potrebe edino merilo za njeno denarno fundiranje. Zahteva jo naš kulturni nivo in iz njega izvirajoča živa potreba po njej, popolnoma pa jo opravičujejo naše davčne in druge dajatve v skupno državno blagajno.

* * *

Pregledali smo zidave univerzitetnih stavb in ugotovili, da jih je v Ljubljani zidal privatni kapital s svojimi skromnejšimi sredstvi, v Beogradu pa država z bogatejšimi. Vse, kar je bilo v Ljubljani zgrajenega, je prinesla prva doba po ustanovitvi univerze, ko je bilo treba najti naglo izhoda in so bili ustanovitelji še v razmahu mladostne delavnosti. Mlada univerza skoro nikdar ni živela v brezskrbnosti za svoj obstanek, da sta se nemir in negotovost polasčala vseh, ki so morali pri nas za njo skrbeti. Boj je bil težak in ker se je vedno ponavljal, je preutrudil ljudi, da so se zapored zagrenjeni umikali. In tako je pesimizem prevladal tam, kjer bi moral rasti protipritisk, ki bi si znal prebiti pot tudi skozi ovire, ki jih 1919 ni nihče videl pred seboj. Zato pa moremo danes ugotoviti za vso dobo petnajstih let po prvi borbenosti komaj dva poskusa, da bi se vendarle nekaj doseglo: 1925 napor

rektorja univerze dr. Hinterlechnerja za zidavo nove univerze na zemljišču Cekinovega gradu in 1930 rektorja dr. Dolenca za univerzitetno biblioteko. Od tedaj pa so stolpiči državnih proračunov za izredne kreditje Ljubljane — prazni. V kolikor sploh nas zadene krivda.

Krvave rože

Poglavje iz povesti „Krista Alba“

Lojz Kraigher

Tri stvari so bile, ki so Kristi Albi težile dušo: — njeno zavrženo in ko prekleto vlačugarsko življenje; bojazen pred detektivom in oblastjo; in njeno doživetje na rivieri. K vsemu je prišla še vročina večnega mesta, ki jo je v onih tednih mučila do neznosnosti. Začela se je spet opijati — vkljub vsem obljubam, vkljub vsem hreščavim grožnjam debele in odurne babnice, ki je vodila vzorni *établissement*. Krista Alba si je morala pomagati s podkupovanjem. Odštevala je gospodinji več ko je bila dolžna; odštevala ji je skoraj vse, kar je zaslužila. Včasih ji je kaj kupila in mnogokrat ji je podarila lep spominček izmed svojih dragotin. Življenja pa si le ni mogla olajšati. Začela je telesno hirati in kašljati.

Nenadoma se je zopet oglasil krik iz njene sobe in vse se je zgrnilo k njenim vratom.

„Škandal pri Kristi Albi.“

„Gosta je obljuvala.“

„Ves krvav je.“

Ko je matrona prisopihala do njene postelje, je videla, da je grgrala Krista Alba v lastni krvi — grgrala, kašljala, bljuvala razpenjene krvave curke...

Zdravnik je prišel in zahteval, da jo odpeljejo v bolnišnico. Krista Alba je z obupom v očeh prosila, naj jo obdrže v zavodu. Vse bo sama plačala. Gospodinja pa se je otepala:

„Če se ji v zavodu kaj zgodi... Moj *établissement*.“

Zdravniku se je bolnica smilila, zavzel se je za Kristo Albo:

„Zdi se mi — kolikor morem pač presoditi — posebne nevarnosti še ne bo.“

Bordelska mama ga je takoj prijela za besedo:

„V vsakem primeru, gospod doktor, — vi me krijete!“

Na prošnjo iz lepih sinjemodrih oči in na pritisk bolničine vroče roke je skoraj nehote prikimal...